

VLADA REPUBLIKE SRPSKE
Gender centar - Centar za jednakost
i ravnopravnost polova

OPŠTI IZBORI 2014: (NE)VIDLJIVE ŽENE

Izveštaj pripremili:

mr Mirjana Lukač

Tanja Slijepac

dr Jelena Milinović

mr Aleksandar Vranješ

NORWEGIAN EMBASSY

PROGRAM „BIRAJ RAVNOPRAVNO“

Gender centar - Centar za jednakost i ravnopravnost polova Vlade Republike Srpske, u skladu sa svojim mandatom i nadležnostima, prati položaj žena i sprovođenje njihovih zagantovanih prava, te pruža stručnu i savjetodavnu pomoć i podršku u uspostavljanju, unapređenju i praćenju primjene domaćih i međunarodnih pravnih standarda za ravnopravnost polova u okviru svog rada kontinuirano sprovodi kampanje za podizanje svijesti javnosti o ravnopravnosti polova u raznim oblastima života i rada. Ove kampanje su edukativnog karaktera, promovišu principe i standarde demokratije i ljudskih prava i pružaju osnovne informacije o obavezujućim domaćim i međunarodnim pravnim standardima za ravnopravnost polova.

Od 2008. godine, u skladu sa izbornim ciklusima, Gender centar na cijeloj teritoriji Republike Srpske provodi kampanju „Biraj RAVNOPRAVNO!“. Cilj kampanje je podizanje svijesti javnosti i povećanje učešća žena u političkom i javnom životu, na mjestima odlučivanja i upravljanja. Kampanja „Biraj RAVNOPRAVNO!“ ni u kom smislu nije stranački orijentisana, već je neprofitabilna i od opšte društvene koristi, te se provodi isključivo u cilju postizanja ravnopravne zastupljenosti žena u političkom i javnom životu, kao krajnjeg cilja. Između ostalog, djelovanje Gender centra u ovoj oblasti imalo je uticaja i na napredak u povećanju učešća žena u odlučivanju i upravljanju od 2010. godine povećan je broj i procenat žena na najvišim pozicijama u izvršnoj vlasti Republike Srpske.

O PROGRAMU

Gender centar Vlade Republike Srpske je u 2014. godini sproveo projekat Kampanja „Biraj ravnopravno“ koji je finansijski podržan od strane Ambasade Kraljevine Norveške.

Cilj projekta je promocija žena kandidatkinja svih političkih partija i podizanje svijesti javnosti o važnosti glasanja za žene. Projektne aktivnosti su obuhvatale široku promociju, edukaciju političarki, podizanje svijesti javnosti, praćenje i analizu prisustva žena kandidatkinja tokom predizborne kampanje, saradnju sa institucijama vlasti, gender mehanizmima na lokalnom nivou vlasti, kao i sa NVO sektorom koji je jedan od ključni partner Gender centra, u svim aktivnosti na polju unapređenja rodne ravnopravnosti.

SADRŽAJ

Uvodna razmatranja: Rezultati Opštih izbora 2014. godine – politički, ideološki i rodni kontekst	4
Uloga medija u ostvarivanju rodne ravnopravnosti	7
Prisustvo kandidatkinja u medijima tokom predizborne kampanje za Opšte izbore u BiH 2014. godine	7
Rezultati analize	9
Kandidatkinje u predizornoj kampanji: prepreke i mogućnosti	15
Kvalitativna analiza položaja kandidatkinja u političkim strankama i tokom izbora	17
Učešće u politici, motivi i odnos prema političkom angažmanu	17
Učešće u kampanji za Opšte izbore 2014.	19
Odnos društva prema ženama u političkom i javnom životu, prepreke i mogućnosti za poboljšanje	24
Zaključci i preporuke za djelovanje	31
Literatura	35

Uvodna razmatranja

REZULTATI OPŠTIH IZBORA 2014. GODINE – POLITIČKI, IDEOLOŠKI I RODNI KONTEKST

Na Opštim izborima 2014. godine izabrano je 19,03% žena na svim nivoima vlasti. Iako su pokrenute različite akcije da se zastupljenost žena u vlasti poveća, ni ove godine nismo dostigli rekordni udio žena od 20,15% iz 2002. godine, a famoznih 40% i dalje se čini nedostižnim. Za utjehu je da ipak možemo govoriti o uzlaznom trendu, obzirom da je 2006. godine taj procenat iznosio 17,21%, a 2010. godine je od ukupnog broja izabranih bilo 17,37% žena.

U martu prošle godine, Izborni zakon je usklađen sa Zakonom o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini, čime je kvota za učešće žena na izbornim listama podignuta na 40%. Do tada je zakonski minimum bio 30% kandidatkinja na izbornim listama.

Međutim, ravnopravno učešće žena na izbornim listama ne znači i njihovo ravnopravno predstavljanje u izbornoj kampanji, a pogotovo njihovo učešće u vlasti nakon izbora. **Politička participacija i reprezentacija** su dva različita problema. Participacija je nephodan, ali ne i dovoljan uslov za reprezentaciju. Reprezentacija ne proizilazi automatski iz participacije (Čičkarić 2012:72). Takođe, uvećanje broja žena ili **kvantitativna reprezentacija** gubi na značaju ukoliko nije i **supstancijalna**, odnosno, ako se ženski interesi ne prepoznaju i ne uvažavaju. Neophodno je da žene u predstavničkoj demokratiji budu angažovane u svim tijelima gdje se donose značajne odluke i gdje će njihove potrebe suštinski biti uzete u obzir (Čičkarić 2012:72).

Uspjeh kandidatkinja na izborima zavisi od njihovog položaja unutar stranaka, njihovih pozicija na listama, adekvatne promocije tokom predizborne kampanje, naklonosti glasača i drugih faktora. Nizak procenat izabranih žena na oktobarskim izborima svakako ukazuje na potrebu da se, pored minimalnog prisustva žena od 40% na izbornim listama, zakonom obezbijedi i minimalan procenat učešća žena u izabranoj vlasti.

Zakon o ravnopravnosti polova u BiH nalaže da državna tijela na svim nivoima organizacije vlasti, tijela lokalne samouprave, političke stranke, pravna lica sa javnim ovlaštenjima, pravna lica koja su u vlasništvu ili pod kontrolom države, entiteta, kantona, grada ili opštine ili nad čijim radom javni organ vrši kontrolu, osiguraju i promovišu ravnopravnu zastupljenost polova u upravljanju, procesu odlučivanja i predstavljanju. Ravnopravna zastupljenost polova znači da polovi moraju biti zastupljeni najmanje 40 procenata u gore navedenim tijelima.

Imajući u vidu ovu zakonsku definiciju ravnopravne zastupljenosti polova, možemo konstatovati da **žene nisu ravnopravno zastupljene niti u jednom novoformiranom organu vlasti.**

Prema podacima CIK-a, u Predstavničkom domu parlamentarne Skupštine BiH, od 42 mjesta 10 je pripalo ženama (23,81%). Od toga 7 u Federaciji BiH i 3 u Republici Srpskoj. U Parlamentu Federacije BiH 21 mjesto od ukupno 98 pripašće ženama (21,43%), dok će u Narodnoj skupštini Republike Srpske, od ukupno 83 poslanika, biti 12 žena (14,46%).

Ukoliko analiziramo normativnu stranu, odnosno zakonsku regulativu koja definiše zastupljenost polova na svim nivoima vlasti, možemo konstatovati da se pozitivan korak desio prošle godine, kada je izvršeno usklađivanje Izbornog Zakona BiH sa Zakonom o ravnopravnosti polova u BiH, usvajanjem Zakona o izmjenama i dopunama Izbornog zakona u BiH koji se odnosi na odredbe koje regulišu rad tijela za provođenje izbora, kao i odredbe koje regulišu certifikaciju i predlaganje kandidata/kinja za izbore, a koje su izmijenjene u smislu uvođenja nužnosti postojanja 40% predstavnika/ca iz manje zastupljenog pola, u ovom slučaju žena.

Međutim, kada se iz normativnog okvira prebacimo u stvarni okvir, odnosno, kada se suočimo sa rezultatima izbora, možemo zaključiti da je najveća odgovornost za konačne rezultate izbora pala na biračko tijelo i političke partije. Biračko tijelo je odgovorno za izbor žena u predstavnička tijela, a političke partije su odgovorne za provođenje takve predizborne kampanje koja će uticati na razbijanje stereotipa u vezi sa ženama u politici, te za takvo pozicioniranje žena na kandidatskim i kompenzacionim listama, koje će ženama obezbijediti veće šanse da budu izabrane. To se posebno odnosi na prve pozicije na listama.

Problem je u tome što ništa od ovoga nije obuhvaćeno pomenutim izmjenama Izbornog zakona BiH, te da se **sudbina implementacije Zakona o ravnopravnosti polova u BiH prepušta upravo onima koji za to neće odgovarati.**

Efikasnost sistema izbornih rodni kvota, kao jednog od najvažnijih mehanizama za promociju žena u političkom životu, zavisi od mnogih faktora. Najvažnija pitanja koja se ovdje javljaju su: kako se sistem provodi u praksi, kakva su partijska pravila koja regulišu redosljed muških i ženskih kandidata, odnosno kakva je partijska selekcija. Zatim, kakva je zastupljenost žena kandidatkinja u medijima tokom predizborne kampanje i koliko mediji zaista utiču na razbijanje stereotipa.

Važan stepenik na putu do mjesta u političkoj hijerarhiji je partijska selekcija koja je vrlo centralizovana. Ukoliko žene i prođu partijsku selekciju, postoje brojni unutarstranački faktori koji im otežavaju izbor od strane biračkog tijela. Uglavnom se favorizuju one žene koje pokazuju apsolutnu lojalnost muškim kolegama sa stranačkih lista, gubeći pri tom svoj politički i rodni identitet. To posebno dolazi do izražaja u sredinama, kao što je naša, gdje još uvijek nisu razvijene demokratske institucije, a uticaj ženskih pokreta i organizacija nažalost neprepoznatljiv. U izbornim kampanjama čak dolazi do apsurdnih situacija, da žene koje se nalaze na izbornim listama i koje imaju i koje imaju podršku ženskih organizacija, tu podršku navode kao otežavajuću okolnost.

Za razliku od razvijenih demokratskih izbornih sistema, u našim uslovima, **lista odlučujućih faktora za politički angažman žena je okrenuta naopačke.** Prvi na listi faktora je partijska lojalnost, blizina partijskim centrima odlučivanja, upotrebljivost i pripadnost unutarstranačkim grupama koje drže pod kontrolom biračko tijelo. Tek pri dnu liste po važnosti nalaze se profesionalni i obrazovni status, političke kompetencije, poznavanje funkcionisanja političkih institucija. Na kraju svih krajeva nalazi se ženska solidarnost (Lukač 2014:111).

Ženska solidarnost jednostavno ne postoji kao socijalna kategorija ili socijalni konstrukt, mada se često spominje, pogotovo od strane ženskih nevladinih organizacija i pogotovo u vrijeme izbornih kampanja. Insistiranje na ženskoj solidarnosti u toku izbornih ciklusa i slogani poput „žene, glasajte za žene“ uglavnom proizvode kontraefekte, što govori o još uvijek jakom uticaju predrasuda, tradicionalnih shvatanja i nerazvijenosti demokratske svijesti. To što neke žene budu izabrane na političke funkcije uglavnom je rezultat kontrole biračkog stranačkog korpusa, koji postupa po instrukcijama određenih stranačkih centara moći, tako da kompetencije i sposobnosti za političko djelovanje uglavnom nemaju nikakvu ulogu (Lukač 2014:111).

Žene koje na taj način budu izabrane na političke funkcije nemaju odgovornost prema biračima, niti zastupaju ženske interese. Jedini imperativ njihovog „političkog djelovanja“ je lojalnost onima koji su ih protežirali.

Kada se govori o učešću žena u političkom i javnom životu, u naučnim krugovima preovlađuje stav da su lijevo i socijalistički orijentisane partije više sklone da podrže kandidaturu žena za političke funkcije, nego desne i konzervativne. Međutim, to je zaista tako ako partije koje participiraju na političkoj sceni pripadaju po svojim programima socijaldemokratskoj ljevici ili konzervativnoj desnici.

U našoj političkoj areni ne postoje lijevo i desno orijentisane partije. Da bi partije kod nas bile uspješne moraju da budu i nacionalne i patriotske i socijalne i evropske, tako da je to put pretvaranja politike u tržište u kome je sve moguće. Da li je to onda nastupio kraj ideologije? Da li je gotovo sa oštrim polarizacijama i da li je došlo vrijeme da se, u političkom smislu, može sve? Ako kraj ideologije shvatimo poput tvorca ovog termina Danijela Bela, kao ujednačavanje svih tipova društva, onda možemo da ga prihvatimo kao podesan za našu političku scenu. Jer, skoro sve stranke sve više podsjećaju jedna na drugu. Međutim, ako ideologiju definišemo kao interesno zasnovan pogled na svijet, besmisleno je govoriti o njenom kraju. Ona ostaje u igri, samo što to nije ideologija na onaj stari, klasičan način već se pojavljuju nove ideologije prikladne okolnostima. Više ne postoje čvrste veze između jedne stranke i jedne socijalne grupe, što omogućava partijama da više fluktuiraju. Ispostavlja se da one koje nisu spremne na tako nešto gube na značaju.

Imajući u vidu sve gore navedeno, postavlja se pitanje: da li ukidanje jasnih ideoloških razlika znači i otvaranje vrata beščašću? Znači li to da su sve koalicije moguće, da će stranački vojnici prelaziti iz stranke u stranku u zavisnosti od trenutnih interesa? Upravo smo svjedoci takvog političkog igrokaza koji će trajati sve dok se ne stabilizuje politička scena i dok biračko tijelo ne sazri.

Kakve su implikacije egzistiranja ovakvih političkih odnosa na učešće žena u političkoj areni? Ako je demagogija jedina ideologija, i ako joj još dodamo ekonomsku krizu koja najviše pogađa žene (feminizacija siromaštva), onda nas ne treba čuditi činjenica da se žene sve više vraćaju u okrilje porodice, jer svaki politički angažman polako gubi smisao.

ULOGA MEDIJA U OSTVARIVANJU RODNE RAVNOPRAVNOSTI

Praćenje medijskog prikazivanja žena i pronalaženje strategija za prevladavanje rodni stereotipa već su dugo predmet zanimanja svih koji se bave pitanjima roda i medija širom svijeta. Dominantne odrednice o polu (kao i o etničkoj pripadnosti i drugim činiocima različitosti među ljudima) veoma zavise od medija jer je proces prezentovanja suština samih medija. Dok mediji prikazuju teme, događaje, situacije, osobe i grupe, dodjeljuju im određena značenja. U odnosu na proces prezentovanja, stereotipizacija (rodna, rasna ili etnička) je nastojanje da se fiksira određeno željeno značenje. Iako potencijalno mogu imati veliku ulogu u prevladavanju stereotipa, mediji su mnogo više dio problema nego dio rješenja. Mediji u Bosni i Hercegovini ne nude balansiranu sliku različitosti života žena i njihovog doprinosa u napretku društva i svijeta i često oživljavaju stereotipne slike o životu i ulozi žena. Socijalnokognitivna istraživanja rodni stereotipa pokazuju da se odnos između stereotipa i ideologije može objasniti nastojanjem da se održi status quo (Conway, Pizzamiglio i Mount 1996)

Pored toga što su prikazane u ograničenom obimu uloga, žene su često isključene iz medija. Čak i kada su prenterke, novinarke i urednice, korišćenje muškog roda za riječi koje označavaju profesiju i titule čini ih nevidljivim. Prisutnost u vijestima značajno je manja u odnosu na prisutnost muškaraca, i rjeđe su intervjuisane i pitane za mišljenje i stav. Određene kategorije žena su posebno slabo zastupljene; to su žene koje pripadaju starijoj populaciji, pripadnice etničkih i nacionalnih manjina, žene sa invaliditetom i homoseksualno orijentisane (*Stereotipi u medijima*, 2005).

Elektronski, štampani, vizuelni i audio mediji i dalje prikazuju žene na degradirajući i negativni način, isključujući ih iz mnogih oblasti društvenog života. Štampani i elektronski mediji ne nude uravnoteženu sliku različitosti života žena i njihovog doprinosa u unapređenju društva i svijeta. Nasilni, degradirajući i pornografski medijski sadržaji imaju negativne posljedice po žene i njihov položaj u društvu.

PRISUSTVO KANDIDATKINJA U MEDIJIMA TOKOM PREDIZBORNE KAMPANJE ZA OPŠTE IZBORE U BIH 2014. GODINE

Tokom praćenja koje je sprovedeno u okviru projekta „Kampanja - Biraj ravnopravno“ koji sprovodi Gender centar - Centar za jednakost i ravnopravnost polova Vlade Republike Srpske, a finansijski podržava Ambasada Kraljevine Norveške prikupljeni podaci trebalo je da pokažu:

1. *Koliko su i kako, ispunjene obaveze medija u vezi sa promocijom žena kandidatkinja?*
2. *Koliko je žena kandidatkinja prisutno u medijima u odnosu na muškarce (veličina novinskog teksta, sadržaj i pozicija u štampanim medijima, i učestalost pojavljivanja žena na portalima)?*
3. *Kome se obraćaju kandidatkinje i koji je sadržaj njihovih poruka-teme?*
4. *Prikaz žena kandidatkinja tokom predizborne kampanje (analiza fotografija: zastupljenost i prikaz žene kandidatkinje kao akterke predizbornih događaja)*

Analiza je izvršena kombinujući kvantitativno - kvalitativnu metodu, gdje je osnovna jedinica analize bila medijska objava, tačnije za štampane medije to je bio tekst, a u slučaju elektronskih medija, odnosno portala, objava. Analizirana je 751 objava sa tri portala¹: Buka portal, Mondo portal i Nezavisne novine portal, kao i 300 članaka iz četiri dnevne novine: Press, Nezavisne novine, Glas Srpske i Blic, i to u periodu od 12. septembra do 11. oktobra 2014. Štampani mediji su analizirani na način da je prvo izvršeno prikupljanje tekstova, odnosno pres kliping, koji su kasnije razvrstavani prema polu i ulogama, nakon čega je na postavljenom uzorku izvršena kvalitativna analiza, kako su žene kandidatkinje prikazane tokom predizborne kampanje.

PREGLED ANALIZIRANIH MEDIJA

Naziv medija	Period praćenja	Broj objava/članaka
Press	12. 09-11.10. 2014. godine	85 članaka
Nezavisne novine	12. 09-11.10. 2014. godine	95 članaka
Glas Srpske	12. 09-11.10. 2014. godine	78 članaka
Blic	12. 09-11.10. 2014. godine	42 članka
UKUPNO ŠTAMPANI MEDIJI		300 članaka
Mondo portal	12. 09-11.10. 2014. godine	232 objave
Nezavisne portal	12. 09-11.10. 2014. godine	357 objava
Buka portal	12. 09-11.10. 2014. godine	162 objave
UKUPNO PORTALI		751 objava

¹ Prilikom analize portala uočeno je da su sva tri portala tokom predizborne kampanje ustanovili rubriku Opšti izbori 2014, pa su i sadržaji koji su predmet analize prikupljeni iz tih rubrika.

REZULTATI ANALIZE

1. *Koliko su i kako ispunjene obaveze medija u vezi sa promocijom žena kandidatkinja?*

Osnovna uloga medija, kako inače, tako i tokom izbornih procesa, je da informišu javnost, jer "živjeti djelotvorno znači biti uvijek dobro informisan" (Viner 1973:32). Mediji treba da pruže relevantne informacije na osnovu kojih će javnost biti u mogućnosti da naprave izbor, odluče se za određenu partiju, kandidata ili kandidatkinju. "Danas je svima jasno da su izborne kampanje u velikom dijelu svijeta koji praktikuje demokratske izbore, u suštini, medijske kampanje. Najveći broj građana osnovne informacije o izbornim učesnicima dobija preko medija i nema nikakvog direktnog kontakta ni sa kandidatima ni sa njihovim izbornim platformama." (Matić 2002:11)

Medijske kampanje bi trebalo da budu prednost za kandidate, jer na taj način oni sami oblikuju poruke koje upućuju biračima. Tom Karlson (2001) navodi da je ova prednost posebno važna za kandidatkinje, iz dva razloga; mediji su skloni da muške i ženske kandidate tretiraju različito i da žene dobijaju manje prostora (medijske pokrivenosti), kao i da oslikavaju rodne stereotipe, i drugo, birači su skloni da posmatraju kandidatkinje kroz rodne stereotipe kada se radi o ličnim sposobnostima i kompetenciji. Vidljivo je da žene često nisu u prilici da autonomno oblikuju i plasiraju svoje poruke biračima, a to je ograničeno samom prirodom djelovanja medija tokom kampanje i aktivnostima samih političkih partija u okviru kojih kandidati uopšte, a posebno žene, nemaju gotovo nikakvu autonomiju. Primjećuje se da ni same partije ne prepoznaju važnost koncepta rodne ravnopravnosti.

Analiza je pokazala da, kako postoji nesrazmjerna zastupljenost žena i muškaraca u svim segmentima života i rada u Bosni i Hercegovini, tako i kada govorimo o medijskom predstavljanju žena tokom predizborne kampanje, nema promjene. Iako mediji imaju moć da utiču na bolju promociju i vidljivost žena kandidatkinja tokom predizborne kampanje, analiza je pokazala da to ni na ovim izborima nije bio slučaj. Analizirani štampani mediji kao i portali su svoje tekstove i objave uglavnom bazirale na sadržaj koji su dobijali od političkih subjekata i njihovih izbornih štabova. Rezultat je izrazito neravnomjerna medijska zastupljenost kandidatkinja u odnosu na kandidate za izborne političke funkcije, uzrokovana loše planiranom kampanjom od strane političkih subjekata u smislu izjednačavanja prava kandidata i kandidatkinja na promociju unutar vlastite političke partije. Može se zaključiti da su mediji u 90% slučajeva pažnju poklanjali muškim kandidatima, ne ostavljajući prostora za promociju žena kandidatkinja. Prema analiziranom sadržaju, zaključuje se da su i medijske kuće prenosile isključivo izjave muških kandidata, bilo da se radi o liderima partija ili kandidatima za neku od drugih funkcija, procjenjujući da su teme kojima su se bavili muškarci mnogo značajnije i relevantnije od tema kojima su se bavile žene. Takođe je utvrđeno da i u slučajevima kada su žene govorile o temama koje su smatrane „muškim“, kao što je „jačanje Republike Srpske“ ili „borba protiv kriminala“ više prostora su dobijali muškarci nego žene ili su njihove izjave prenesene u jednoj rečenici u okviru teksta ili objave gdje dominira muškarac. Može se zaključiti da su mediji postupali diskriminatorno u pogledu promocije ženskih i

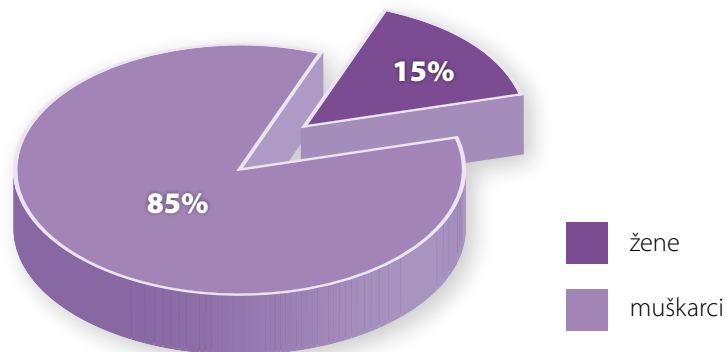
muških kandidata na štetu žena, što samo jasno potvrđuje već ustaljenu praksu odnosa medija prema ženama političarkama u toku predizbornih kampanja i oslikava neizbalansiranu sliku različitosti života žena i njihovog doprinosa napretku društva i svijeta, te često oživljavanje stereotipne slike o životu i ulozi žena.

2. Koliko je žena kandidatkinja prisutno u medijima u odnosu na muškarce (veličina novinskog teksta, sadržaj i pozicija u štampanim medijima, i učestalost pojavljivanja žena na portalima)?

Tokom praćenja dnevne štampe posmatrali su se veličina novinskog teksta, sadržaj i pozicija teksta u štampanim medijima. Novinske rubrike u kojima su bili zastupljeni tekstovi i fotografije kandidata i kandidatkinja za vrijeme perioda praćenja: Izbori 2014, Politika, Ekonomija, Društvo, Događaji, Vijesti, Svijet, Naslovna strana, Zadnja strana, Banjaluka, Oglasi.

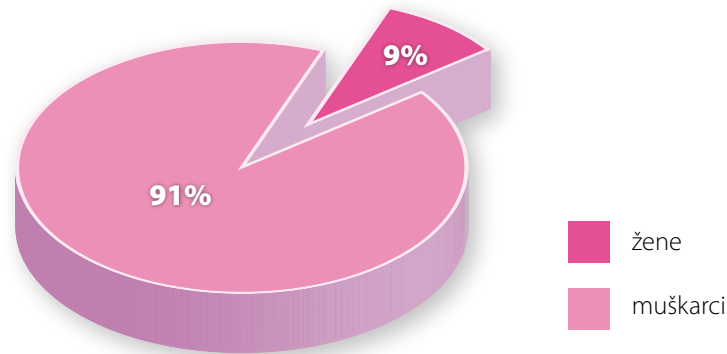
Na osnovu izvršene analize 300 članaka dnevne štampe, primijećeno je da su izjave i intervjui kandidatkinja najčešće zauzimali manji dio prostora u dnevnim novinama, pola strane, jednu četvrtinu ili osminu strane. Kandidatkinje su se pojavljivale u tekstovima štampanih medija koji su praćeni, ukupno 15%, od toga 13% u formi kraćih izjava i 2,3% u formi intervjua.

TEKSTOVI U ŠTAMPANIM MEDIJIMA

Obradom 751 objave na tri portala, kandidatkinje kao glavne akterke su se pojavile 66 puta, dok su muški kandidati bili zastupljeni 685 puta na tri portala. Tačnije žene kandidatkinje su bile zastupljene u navedenim člancima 8,7% u odnosu na muškarce čija je zastupljenost bila 91,2%. Ovi podaci bi bili vjerovatno još poražavajući da jedan od portala nije imao posebnu rubriku kroz koju se promovise bolji položaj žena u svim segmentima života i rada kao i rodnu ravnopravnost uopšte u okviru kojeg se nalaze i intervjui sa ženama kandidatkinjama.

OBJAVE NA INTERNET PORTALIMA

Dobijeni rezultati jasno ukazuju na rodnu diskriminaciju, odnosno promovisanje muških kandidata na štetu promocije žena kandidatkinja. Kandidatkinje zauzimaju tek nekoliko redova koji se nalaze u samoj završnici članka ili objave, rijetko su citirane ili su njihove izjave smještene u drugoj polovini teksta. U tekstovima i objavama se najčešće pojavljuju lideri političkih partija, koji su i velikoj većini bili intervjuisani od strane novinara.

Iz navedenog se može zaključiti da odgovornost ne leži samo na medijima već je ovakav rezultat posljedica i raspodjele društvene moći, pozicija koje žene zauzimaju i prioriteta koje stranke sebi zadaju tokom kampanja. Ali isto tako ne treba zaboraviti da mediji nisu dovoljno pažnje posvetili ženama.

Potrebno je medijima jače skrenuti pažnju na postojanje praznina i nedostataka u ovoj oblasti, kao i na njihovu ulogu u smanjenju predrasuda i u postizanju ravnopravnog položaja političara i političarki, kao i na obavezu ravnopravnog predstavljanja svih izbornih učesnika. Preporuka za dobru praksu je uviđanje važnosti ove teme i da mediji kao takvu počnu da je prepoznaju.

3. Kome se obraćaju kandidatkinje i koji je sadržaj njihovih poruka - teme?

Prilikom Analize sadržaja tekstova i objava primijećeno je da se kandidatkinje uglavnom obraćaju cjelokupnom biračkom tijelu, kao i njihove kolege kandidati. One su se kroz 46 pojavljivanja u štampanim medijima obraćale glasačkom tijelu kroz 23 teme, a na portalima su kroz 66 javna istupa govorile na 20 različitih tema.

Daljom analizom utvrđeno je da su žene najčešće govorile o sledećim temama: zaštita porodice, položaj mladih, ekonomska situacija, prona-talitetna politika, unapređenje zdravlja i socijalne zaštite, iskorjenjivanje siromaštva, problemi u zdravstvu i mjere za poboljšanje, unapređenje privrede, socijalne i ekonomske reforme, žene u politici, položaj djece s posebnim potrebama, humanitarni rad, prava boraca i amputiraca, jačanje Republike Srpske, rješavanje stambenih pitanja za mlade, zapošljavanje mladih, borba protiv kriminala, jednake mogućnosti za sve, položaj žena, položaj djece, otvaranje novih radnih mjesta, javni budžeti i žene na selu.

Analizom tema i sadržaja zaključeno je da su se žene kandidatkinje obraćale i specifičnim ciljnim grupama kojima su se muški kandidati obraćali rjeđe ili nisu ove grupe glasača izdvajali kao specifične kategorije, a to su: žene na selu, porodilje, mladi, roditelji djece sa posebnim potrebama i žene u politici. Može se reći da su se žene kandidatkinje uglavnom bavile prioritnim temama za unapređenje boljeg i kvalitetnijeg života stanovništva, dok su teme poput sprečavanja kriminala i korupcije, ekonomskih pitanja, jačanje Republike Srpske, novih investicija, bile teme kojima su se u pomenutim člancima i objavama bavili muškarci kandidati. Međutim teme kojima su se bavile žene su u medijskim sadržajima ostajale u drugom ili trećem planu.

Iz navedenog se može zaključiti da žene kandidatkinje, iako se obraćaju glasačkom tijelu na način da se bave prioritnim temama za unapređenje života u svim oblastima, ne dobijaju dovoljno prostora u medijima za razliku od svojih stranačkih kolega, čije se teme i javni nastupi prenose kao bitnije i relevantnije vijesti.

TEME O KOJIMA SU NAJČEŠĆE GOVORILE ŽENE (RANGIRANE PO UČESTALOSTI)

Zaštita porodice

Položaj mladih

Iskorjenjivanje siromaštva

Žene u politici

Pronatalitetna politika

Položaj djece s posebnim potrebama

Socijalne i ekonomske reforme

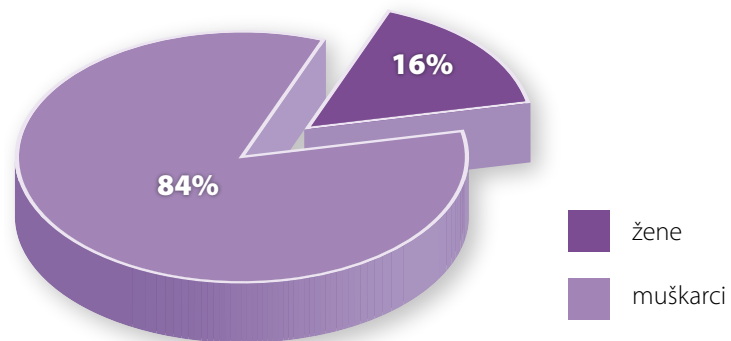
Rješavanje stambenih pitanja za mlade

4. Prikaz žena kandidatkinja tokom predizborne kampanje (analiza fotografija: zastupljenost i prikaz žene kandidatkinje kao akterki predizbornih događaja)

Analizom 800 fotografija koje su pratile analizirane članke, što u štampanim medijima, što na portalima, na njima se samo 127 ili 16% žena kandidatkinja pojavljuju kao učesnice predizbornih skupova i to uglavnom u formi publike, vrlo rijetko za govornicom kao glavne akterke predizbornog skupa koje se obraćaju prisutnima. Njihove stranačke kolege kandidati se pojavljuju na 673 ili 84% fotografija i to uglavnom kao samostalni akteri koji su potpisani i čije su izjave sve dosljedno prenesene glasačkom tijelu. Treba naglasiti da, što se tiče muškaraca kandidata, pojavljivanjem uveliko prednjače lideri političkih partija na fotografijama.

FOTOGRAFIJE

Nameće se zaključak da su žene kandidatkinje tokom kampanje na predizbornim skupovima uglavnom prikazane u ulozi statistkinja, osoba koje nisu potpisane ispod fotografije, niti se njihovo ime spominje u tekstu. One su predstavljene kao kandidatkinje određene političke partije bez imena i prezimena ili bilo kakve poruke glasačkom tijelu u većini slučajeva. Ovakav prikaz žena u toku kampanje se može smatrati indirektnom diskriminacijom i ima negativan efekat na prepoznatljivost žena kandidatkinja od strane glasačkog tijela, a posljedica je negativan izborni rezultat za žene kandidatkinje.

Kandidatkinje u predizbornoj kampanji PREPREKE I MOGUĆNOSTI

Pravedan politički sistem treba da poštuje jednakost svih ljudi pred zakonima, jednaka politička prava u kojima svi imaju pravo glasa i slobodu izražavanja i pružanje jednakih mogućnosti svima, u smislu mogućnosti napredovanja najboljih i talentovanih (Ashford, 2001:26). Međutim, kako je već ranije konstatovano u analizi učešća žena u javnom i političkom odlučivanju u Republici Srpskoj, sa aspekta primjene standarda rodne ravnopravnosti,

Žene su i dalje upadljiva manjina u političkom i javnom životu u Republici Srpskoj. Iako im je formalno-pravno osigurana ravnopravnost i mogućnost da biraju i budu birane bez diskriminacije putem javnih izbora, da ravnopravno učestvuju u raspodjeli funkcija vlasti i na mjestima odlučivanja, u svim javnim tijelima i odborima putem imenovanja, postavljenja, delegiranja itd, da predstavljaju svoje vlade na međunarodnom nivou i da se smatraju ravnopravnim akterima na političkoj sceni, postoje i dalje ukorijenjene tradicionalne predrasude i prepreke i stav da ženama nije mjesto u javnoj, već u privatnoj sferi. Dakle, i pored ustavom i zakonima garantovane ravnopravnosti, stanje de fakto je pod velikim uticajem ovih predrasuda i otežava ravnopravno učešće žena u javnom i političkom životu. Za političke filozofe, najveći i dosad još neriješeni problem za političku teoriju i praksu je kako se žene i muškarci mogu ravnopravno uključiti u javno i političko djelovanje, jer nije dovoljno uspostaviti formalno-pravne jednake mogućnosti, već iz temelja promijeniti shvatanje političke zajednice u cjelini.

Ovaj raskorak normativnog i stvarnog je tim prije iznenađujući, imajući u vidu da žene čine veću polovinu stanovništva, da u većem broju i uspješnije završavaju visoko obrazovanje i da su kao takve veoma vrijedan ljudski i socijalni kapital koji se ne koristi na adekvatan način, što su pokazale i pokazuju naše analize u drugim oblastima. Nadalje, iako je uočeno da zemlje koje imaju visoke standarde društvenog i ekonomskog razvoja u pravilu imaju visok stepen ostvarivanja ravnopravnosti polova, u našem društvu se ta veza ne smatra bitnom, čak naprotiv. Veće učešće žena u politici i na mjestima odlučivanja donosi ne samo novi aspekt i novi kvalitet u odlučivanje i upravljanje, već vodi ka efikasnijem, funkcionalnijem i organizovanijem društvenom poretku. (Milinović i Krnić, 2011:7)

Kako tvrdi Tijana Arambašić-Živanović, postoje tri stajališta argumentacije za više žena u politici. Prvo stajalište govori o paritetu i proporcionalnosti svih koji su uključeni u politiku – žene su polovina čovječanstva, a ne učestvuju na isti način u donošenju odluka. Kod drugog stajališta ključna je potreba za uzorom: žene u politici predstavljaju uzore mladim ženama i razbijaju stereotipe da je politika isključivo muški posao. Treće stajalište se zasniva na zastupanju interesa i pretpostavci da će žene uključene u politiku bolje poznavati i razumjeti ženske potrebe i interese (Arambašić-Živanović, 2008:9). O svim ovim stajalištima moguće je i oprečno argumentovati.

Međutim, nesporno je da je povećanje učešća, zastupljenosti i uticaja žena u javnom i političkom životu jedan od ključnih preduslova za ispunjavanje standarda rodne ravnopravnosti. Kada bi žena bilo više u političkom i javnom životu i na mjestima odlučivanja, odnosno kada bi se njihovo učešće povećalo na 40% (što predstavlja minimalni standard), tada bi se u i svim drugim oblastima potrebe i interesi žena bolje reprezentovali, što bi dugoročno, dovelo do poboljšanja položaja žena i unapređenja ravnopravnosti polova. Jelena Milinović tvrdi da je samo „pitanje kvota, odnosno prerogativa učešća žena kao privremene specijalne mjere, stalno aktuelno, uprkos mnogim mišljenjima da to nije potrebno, da se time ‘diskriminišu muškarci’, te da je važnije da bude ‘kvalitetan kandidat’ nego žena, čime se ponovo dovodi u pitanje da je žena kvalitetan kandidat (što se često čuje u diskusijama na temu kvota)” (Milinović, 2014:40). Ona takođe napominje da izvještaj Ujedinjenih nacija „The World’s Women 2010“ na stranici br. 113 navodi da

prema klasičnoj teoriji o ponašanju manjina, žene koje su uspješne u muškom svijetu teže da apsorbuju dominantnu kulturu do te mjere da se odvajaju od drugih žena, manje vrednuju svoj uspjeh i opažaju svaku diskriminaciju sa kojom se susreću kao rezultat svojih nedostataka. Potrebno je da manjina ima određeni minimum od 30-35%, da bi mogla uticati na kulturu grupa i olakšati povezivanje između članova grupa (citirano u Milinović, 2014:40).

Dakle, kako je već konstatovano u „Izvještaju o napretku u primjeni normativno-pravnih standarda za ravnopravnost polova u oblasti političkog i javnog života u Republici Srpskoj za period 01.07.2010-01.07.2012“, kao što bi politička participacija žena koja, ukoliko se dostigne minimalni standard od 40%, dovela do bolje reprezentacije i uzimanja u obzir interesa i potreba žena i dugoročno unaprijedila položaj žena i stanje ravnopravnosti polova u mnogim oblastima, tako bi i unaprijeđeno stanje i položaj žena u oblastima u kojima još uvijek postoji diskriminacija takođe dovelo do boljih mogućnosti u smislu povoljnijeg društvenog, ekonomskog i političkog okruženja za žene. To bi opet, uzročno-posljedično, uticalo na njihove veće mogućnosti za političko učešće u javnom životu i na mjestima odlučivanja. Međutim, žene nemaju iste mogućnosti u pogledu sistemske, institucionalne i ukupne društvene podrške njihovim potrebama, kao i njihovom stvarnom, suštinskom učešću u javnom i političkom životu i na mjestima odlučivanja.

Da bismo ispitali koje su mogućnosti i prepreke za kandidatkinje tokom predizborne kampanje i samog izbornog procesa, pored praćenja medija, sproveli smo istraživanje putem polustrukturiranog upitnika za sve žene iz političkih stranki koje su bile obuhvaćene programom edukacije (ukupno 32). Cilj istraživanja bio je da osvijetli neke od aspekata položaja kandidatkinja u političkim strankama i tokom izbora, kako bismo na precizan način dobili uvid u glavne prednosti i prepreke koje kandidatkinje doživljavaju i kako bismo mogli identifikovati ključne mjere i pravce djelovanja za unapređenje stanja u ovoj oblasti.

Učesnice su zamoljene da odgovore što detaljnije, uz punu zaštitu njihove anonimnosti. Odziv je bio 41%, sa detaljnim odgovorima koji su nam dali dovoljno podataka i informacija za kvalitativnu analizu i izvedene zaključke kako slijedi.

KVALITATIVNA ANALIZA POLOŽAJA KANDIDATKINJA U POLITIČKIM STRANKAMA I TOKOM IZBORA

Učešće u politici, motivi i odnos prema političkom angažmanu

Najveći broj ispitanica aktivan je u političkim strankama preko deset godina (najmanje tri i najviše dvadeset godina), što ukazuje na solidno stranačko i političko iskustvo. Pojedine ispitanice su bile izabrane predstavnice vlasti, što ukazuje na „politički kapital“ koji su one svojim radom stekle i koji svakako može biti iskorišten u radu političkih stranaka, ali i u podršci i mentorstvu drugim kandidatkinjama.

Njihovi motivi za političko angažovanje bili su najčešće nezadovoljstvo postojećim stanjem, želja da svojim učešćem doprinesu pozitivnim promjenama i razvoju društva, kao i predstavljanje i zastupanje marginalizovanih grupa stanovništva (žene, mladi itd). Samo jedna ispitanica je naglasila motiv „povećanje učešća žena u procesima odlučivanja“, što ukazuje na mogući zaključak da većina kandidatkinja još uvijek ne ističe ovaj cilj kao pojedinačno bitan, odnosno da je potrebno više raditi na podizanju svijesti kandidatkinja o političkom značaju učešća žena. Takođe, jedna ispitanica je naglasila da joj je jedan od motiva, osim želje za promjenama, bio i pronalazak zaposlenja, što ukazuje na to da se problem nezaposlenosti kod nas pokušava riješiti uklanjanjem u političke stranke, odnosno da se izbor i zapošljavanje vrši po kriteriju podobnosti, a ne kvalifikacija i radnih kapaciteta. Može se takođe konstatovati da ovaj motiv nije isključivo motiv žena, te da se i neki muškarcu učlanjuju u političke stranke radi mogućnosti zapošljavanja i ostvarivanja određenih beneficija. Teško je procijeniti kolike su razmjere ove pojave, ali jeste interesantna za dalje proučavanje.

Naročito zanimljiva je jedna izjava ispitanice („*osnovni motiv: ne stajati sa strane i dozvoliti da loši vladaju vama*“), koja ukazuje na to da je bavljenje politikom postalo nešto što je prilično „prljav“ posao, vladavina loših i interesno orijentisanih, te se u tom smislu zapaža stav da je želja za promjenom istovremeno i želja da sama politička arena bude kvalitativno drugačija, te da se poveća odgovornost vlasti prema građanima. Ovaj problem političkog okruženja koje je predominantno orijentisano ka ličnim interesima, umjesto ka opštim, takođe se uočava i u izjavi jedne ispitanice, koja je svoj rad u opštem interesu navela kao eksplicitan razlog zašto nije podržana. Ovi nalazi ukazuju na ozbiljan problem „kontaminiranog“ političkog ambijenta, što se u budućnosti mora sistematično mijenjati.

Neke izjave govore o želji da žene pokažu da mogu mnogo više ako im se pruži prilika. S druge strane, neki odgovori jasno naglašavaju i motiv i razloge za nedovoljno učešće žena u javnom životu, a koji su vezani za njihovo nesrazmjerno opterećenje porodičnim obavezama, koje su u slučaju ove ispitanice bile naročito opterećujuće s obzirom na nju kao samohranog roditelja. Žene su u ovim slučajevima te koje stalno balansiraju između javnog i privatnog:

Ostvarila sam se kao roditelj, ćerke su mi odrasle, otisle su u inostranstvo na studije, na poslovnom planu sam se izgradila kao osoba, prošla sam kroz određena stručna usavršavanja. Samohrani sam roditelj, tokom odrastanja mojih ćerki nisam imala vremena mnogo da se bavim nekim drugim oblastima u životu. Kako sam dobijala sve više slobodnog vremena i putujući postajala sam sve više svjesna gdje živim i kako živim, te sam smatrala da mogu na neki način da doprinesem izgradnji našeg društva, a pri tom da ne ispašta moja porodica i moje okruženje.

S druge strane, postoji i motiv političkog angažmana žena koji je više sljedbenički: slaganje s programom partije i njenim liderom. Ovaj motiv sam po sebi nije problematičan, jer učlanjenje u političku stranku podrazumijeva i saglasnost sa njenim ideološkim i političkim programom, a lidera i nema bez sljedbenika. Ono što je bitno jeste da ovaj motiv ne postane i isključiv motiv za politički angažman: u ovom smislu je potrebno više raditi na izgradnji pojedinačnih političkih znanja, kapaciteta i kapitala žena, koje treba i same da se nametnu kao autentične političke ličnosti. Ukoliko to ne učine, postaju samo statistika, bez adekvatnog uticaja i rezultata.

Kada je u pitanju odnos ispitanica prema njihovom političkom angažmanu, on je najčešće veoma odgovoran, aktivan i vremenski zahtjevan, ponekad i prioritetan u odnosu na lični život, kako je to precizno ilustrovala jedna od ispitanica:

Moj politički angažman bih ocijenila kao izuzetno aktivan požrtvovan, čak u pojedinim periodima iznad i ispred mog privatnog i profesionalnog života, u cilju dokazivanja da i običan čovjek može biti političar i raditi za dobrobit naroda, a ne za lični interes.

Ova izjava, kao i izjave nekih drugih ispitanica, ponovo podvlači pitanje aktivne promjene percepcije politike kao sfere sitno-interesnog djelovanja i želje da se opšti interes pravednijeg i boljeg društva nametne kao prioritetan, a ne „**biti na političkoj funkciji koja će ti obezbijediti imunitet za nečasne i kriminalne radnje**“, kako to eksplicitno kaže jedna od ispitanica. S druge strane, postoji i izvjestan stepen razočaranja političkim angažmanom, koje proističe iz ovakvog okruženja i koje će sigurno biti istiskujući faktor za jedan broj žena iz političkog i javnog djelovanja. Iako je teško očekivati da će svi koji se uključuju u politiku osjećati svoj angažman kao zadovoljavajući, kao što je to nerealno očekivati i u drugim sferama života i rada, bitno je naglasiti ovaj aspekt kao prostor za moguće poboljšanje.

Učešće u kampanji za Opšte izbore 2014.

Ispitanice su najčešće bile kandidatkinje na izbornim listama za Narodnu skupštinu Republike Srpske i Parlamentarnu skupštinu Bosne i Hercegovine, a u manjem broju nisu bile na listama već su učestvovala u stranačkim aktivnostima i bile promoterke stranke i drugih kandidata. Jedna od ispitanica je bila predsjednica izbornog štaba za jednu kandidatkinju. Ovi nalazi su logični uzevši u obzir činjenicu da su u programu edukacije Gender centra učestvovala većinom žene koje su se pripremale kao kandidatkinje.

Opšta konstatacija je da su žene prisutne na listama u procentu od 40% samo zato što postoji zakonska kvota – da kvote nema, njih bi bilo mnogo manje. Međutim, i pored ove zakonske kvote, ne postoji dovoljna podrška ženama u političkim strankama kako bi one zaista i osvojile veći broj mjesta u najvišim zakonodavnim tijelima. To se upravo vidi i na djelimičnoj uspješnosti kandidature ispitanica – veoma malo žena je uspjelo da dobije poslanički mandat, i pored osvojenih ličnih glasova (što neke ispitanice ipak smatraju dovoljnim uspjehom, jer osjećaju da su imale povjerenje svojih birača). Stiče se opšti utisak da je kampanja bila uspješna za one kandidate koji su raspolagali novcem, kao i za kandidate koje su stranke prioritetno podržavale. Na žalost, veoma malo žena bile su stranački favoriti, a u samoj kampanji se nije podsticala politička individualnost kandidatkinja, već se u stranačkim krugovima insistiralo na stranačkoj kampanji. Individualnost se podređuje „poštovanju stranačke discipline“, što je zapravo posebno zanimljiv fenomen koji treba dalje istražiti, jer ukazuje na mehanizam uravnilovke i gušenje pojedinačnih sposobnosti i talenata. Još jedan upozoravajući nalaz je i opstrukcija koju kandidatkinje doživljavaju od strane svojih stranačkih kolega i drugih kandidata, naročito one malobrojne žene koje su i bile stranački favoriti, što je problem nelojalne konkurencije i borbe u kojoj ne mora biti presudan lični kvalitet. Takođe se može konstatovati i nizak nivo osviještenosti i znanja samih birača o nivoima vlasti u BiH, što otežava postizanje kvalitetnijeg i informisanog izbora kandidata/kinja. Veoma ilustrativne su sljedeće izjave ispitanica:

Nisam ušla u Narodnu skupštinu RS, ali imala sam dosta dobar rezultat, uspjeh u izbornoj kampanji se vrednuje prema broju ostvarenih glasova. Zašto ne bih tačno znala, možda zato što sam bila novo lice, koje nije bilo u političkom životu do sad. Pričala sam otvoreno o problemima u našem društvu, bez obzira što je politička opcija kojoj pripadam u vladajućoj koaliciji. Isticala sam da tako ne treba biti i da se naše društvo može urediti za dobrobit svih, moji govori na tribinama su bili dosta zapaženi, govorila sam o ženama u našem društvu i tvrdim da sam i imala podršku žena. Na dosta tribina sam počinjala svoj govor sa „ja sam žena, majka, domaćica i borac“.

Moja kandidatura nije uspješna jer nisam izabrana za poslanicu, ali generalno smatram da glasovi koje sam dobila i nisu zanemarljivi, uzimajući u obzir da je kampanja bila izuzetno skromna zbog nedostatka novaca za promociju i aktivnosti u cijeloj izbornoj jedinici. S tim u vezi, ako uporedim kampanju pozicione stranke koja je samo u mojoj opštini imala 1100 aktivista (kojima su plaćeni troškovi goriva za prevoz glasača i lobiranje) sa skromnom kampanjom koju smo mi imali, onda zaista ne treba da budem nezadovoljna jer mi glasove nismo kupovali, niti smo imali propagandni materijal, niti smo trošili budžetska sredstva za svoju promociju. Dakle, svaki glas koji sam dobila je glas ljudi koji su prepoznali moj dosadašnji rad i zalaganje u lokalnoj zajednici.

Nisam izabrana. Rukovodstvo stranke na lokalnom i regionalnom nivou je odlučilo koji kandidati bi trebalo da budu izabrani, riječ je bilo o muškarcima, i izborni štab i resursi za kampanju bili su usmjereni samo na obezbjeđenje pozicije tri kandidata na regiji. Ostalih 13 kandidata nisu imali šanse, bez obzira koliko je ko od njih ulagao ličnih sredstava u kampanju. Članstvo stranke je usmjereno za koga da glasa, a ostali kandidati su dobijali glasove od svojih prijatelja što nije bilo dovoljno za bolji plasman na listi. Među stranačkim favoritima nije bilo ni jedne od kandidovanih žena. Od početka je bilo jasno da žene nisu kandidati koji treba da budu shvaćeni ozbiljno.

Predložena sam za kandidatkinju od strane svih mjesnih odbora, što mi je dalo podsticaj da uradim maksimalno kampanju za svoju partiju. Nisam vodila ličnu kampanju jer mi je to bilo neprikladno zato što sam u proteklih osam godina imala visoku funkciju u politici. Nažalost, oni koji su prvi put imaju više povjerenje građana jer traže od njih isključivo priliku za sebe, a ja sam tražila glas za stranku.

Još jednom se potvrdio odnos muško-ženske politike i odnos muških prema ženskim kandidatima, a to da je nama dovoljno mjesto samo kandidovanja, a njima da pripadne izbor. Protiv toga se moramo u budućnosti maksimalno izboriti zakonskim putem da to ne može biti.

Kada je u pitanju podrška koju su ispitanice imale tokom predizborne kampanje, pokazalo se da veoma malo žena ima širu podršku, odnosno da one najprije ostvaruju podršku uže i šire porodice, prijatelja i okruženja u kojem žive i rade. Najčešće, sami članovi stranaka kojima pripadaju ih dovoljno ne poznaju, ali su u nekim slučajevima vremenom pridobijale podršku ovih ljudi kako su se više isticale svojim angažmanom. Jedna od ispitanica to ilustruje na sljedeći način:

Na prvom mjestu je bila moja porodica uža i šira, zatim moji prijatelji i okruženje u kome živim i radim. Imala sam podršku stranke što se tiče javnih nastupa, podršku članova tokom kampanje, u početku ne jer me nisu poznavali, nisu znali ko sam, koliko mogu da dam i borim se da se moj glas čuje. Kasnije se to preokrenulo i sve više ljudi iz stranke je bilo uz mene. Mislim da je jedan od ključnih razloga to što sam otvoreno govorila, što sam bila ono što jesam. Jedan od savjeta mojih prijatelja je rekao: budi ono što si, tako ćeš najviše birača privući. Finansije nisam imala, bilborde, plakate nisam imala. Svako je finansirao sebe. Trebala sam ići na ljetovanje sa ćerkama, nismo otišle i taj novac je otišao u političku kampanju.

Neke ispitanice su isticale podršku nestranačkih ličnosti i kolega s posla, a naročito je bitno istaći da najveći broj ispitanica nije imao finansijsku podršku u dovoljnoj mjeri, ili su same finansirale svoje troškove, što je otežalo i umanjilo njihove mogućnosti za vidljivost tokom same kampanje. Na žalost, ispitanice nisu imale ni naročitu medijsku podršku – bile su veoma malo predstavljene u medijima. Tu postoji dvostruka odgovornost: neke od njih su izbjegavale da govore u medijima, poštujući „stranačku disciplinu“, odnosno instrukcije da ne rade vlastite kampanje, a druge nisu mogle doći do veće vidljivosti, jer nisu bile prioriteta svojih stranaka:

Imala sam svu podršku izuzev podršku „prioriteta“. Ako partija ima strategiju da pobijedi onda mora odrediti favorite, a ne ići prema glasačima sa kompletnom listom na kojoj se nalaze ljudi iz drugih gradova koje građani uglavnom i ne poznaju. A od kandidata iz jednog grada neozbiljno je očekivati da svi budu izabrani. Moraju se odrediti favoriti. To je nedostajalo mojoj kampanji, nisam bila favorit.

Iz navedenih zaključaka može se konstatovati da je neophodno da same kandidatkinje budu proaktivnije i da traže više medijske i stranačke podrške, jer im je niko neće tek tako dati. Veća vidljivost i insistiranje na individualnom pristupu kampanji nije protiv stranačke kampanje, nego se ta dva pristupa moraju kombinovati i nametnuti kao mogući recept za uspjeh. Unutarstranački sukobi i konkurencija su naročito zanimljiv fenomen, koji treba dalje istraživati, kako bi se utvrdili isključivački mehanizmi za žene u politici.

Osim podrške, većina ispitanica se suočila i sa brojnim preprekama, među kojima je najčešće riječ o opstrukcijama na terenu od strane muških kandidata (stranačkih kolega) koje smatraju da bi ove kandidatkinje mogle biti uspješnije od njih, nedostatak novca za kampanju i premalo prostora u medijima. Kada je u pitanju medijski prostor, jedna ispitanica to ilustruje na sljedeći način:

Ako izuzmem neka sitna podmetanja od strane vladajuće stranke u lokalnoj zajednici, koji su ucjenjivali glasače i članove moje stranke, nismo imali nekih ozbiljnijih prepreka. U stvari, prepreka su nam bili mediji. Javni servis RTRS je emitovao samo jedan petominutni intervju i nekoliko saopštenja, dok se na BN TV, koja je najgledanija u našem području, ni jednom nismo mogli oglasiti niti su nas pozvali da učestvujemo u nekim emisijama, kao na primjer lidere i kandidate najveće opozicione stranke koja je zauzimala najviše medijskog prostora.

Neke ispitanice ističu da je veoma teško razbiti predrasude birača koji se stalno opredjeljuju za one koji su već nosioci moći, a nije sigurno da li je ta podrška zasnovana na stvarnom povjerenju ili strahu, odnosno ucjeni, kao i na trgovanju vlastitim glasovima radi ostvarivanja ličnog interesa (zaposlenja, novca i slično), što je veoma zanimljiv nalaz koji treba dalje istraživati. Prema mišljenju jedne ispitanice, „**politika je estrada i žene koje u nju uđu moraju se nažalost prilagoditi sistemu vrijednosti koji vlada u politici, tj. estradi**“. Ono što je možda i najvažnije za uspjeh kandidatkinja je kako otkloniti prepreke unutar vlastite stranke, a koje mogu biti odlučujuće:

Kampanja je formalno bila jedinstvena, a neformalno dio ljudi je radio za druge kandidate, a protiv mene. Takođe nekorektnost kandidata sa iste liste, doživljavaju te kao konkurenciju i idu prema članovima stranke sa neistinama da sigurno prolaziš, a da je on taj koji je ugrožen i za koga treba glasati.

Rukovodstvo stranke je čak i direktno lobiralo članstvo da ne glasa za mene ili širilo dezinformacije kojima je rušen moj kredibilitet. Na 40% događaja tokom kampanje nisu me zvali jer je „neko zaboravio“ da me obavijesti. Izborni štab je radio samo za dvojicu kandidata. Meni su na raspolaganje stavili nekoliko žena koje, ako su htjele pomoći, nisu imale vozilo za teren ili gorivo. Ukupan novac obezbijeđen za kampanju utrošen je propagandni materijal za dva kandidata/muškarca. Sama sam štampala nešto materijala što nije bilo lijepo prihvaćeno. Stranački aktivisti koji su htjeli raditi za mene su „upozoravani“ da „ne skreću sa pravog puta“. Aktivnosti koje sam predlagala u kampanji su „minirane“, ili ako bih ih i organizovala, sve je rađeno da ne budu uspješne. Grupa žena koja mi je pomagala danas je u stranci potpuno marginalizovana. Sve žene sa liste loše su se osjećale tokom kampanje, a mlađe su u internoj komunikaciji kvalifikovane kao „kurve“.

Ovaj posljednji dio iz iskaza ispitanice je naročito upozoravajući nalaz – on ukazuje na to da su rodni stereotipi i isključivački mehanizmi za žene u samim strankama izuzetno jaki i destruktivni. Ovo se može eliminirati samo veoma snažnim represivnim mehanizmima i kodeksima zaštite dostojanstva žena i muškaraca, koje bi sve stranke trebalo da imaju. O podršci i preprekama koje su ispitanice imale tokom kampanje, naročito ilustrativno govore njihove izjave o konkretnim prijatnim ili neprijatnim situacijama koje su doživljavale. Prijatne situacije se najčešće vezuju za podršku građana, „običnih“ ljudi, što je ispitanicama dalo volje i elana da dalje nastave da se bave politikom:

Doživjela sam da su me telefonom zvali neki ljudi koje čak i ne poznajem i pred same izbore su mi govorili da mogu da računam na njihove glasove, što me je oduševilo jer to nisam očekivala. Takođe, naši aktivisti su sa terena svakodnevno donosili pozitivne poruke, jer su ljudi govorili da će glasati za mene. U jednoj maloj lokalnoj zajednici dobila sam 400 ličnih glasova što nije mali broj glasova. Dakle, 400 ljudi je vjerovalo u mene iako tokom kampanje nisam ništa obećavala što zaista ne bih mogla ostvariti da sam izabrana.

Za njihov politički razvoj veoma je bitno upoznavanje izuzetnih ljudi, rast samopouzdanja i razbijanje straha od javnog nastupa i podrška njihovom autentičnom djelovanju. Međutim, i ovdje postoji doza razočaranja nakon što izbori prođu, kako to ilustruje jedna ispitanica:

Osjećaj da ipak si u situaciji da o nečemu odlučuješ, da biraš i predlažeš i boriš se za neke vrijednosti je dobar, a ipak to traje samo dok ne prođu izbori i dok gospoda ne zasjednu u skupštinske fotelje. Tad glas birača, kao i kandidata koji nisu prošli, ne vrijedi ništa. Mnogo toga se baci niz rijeku vrijednog, zarad interesa pojedinaca.

To osjećanje „prevarenosti“, kako to kaže jedna od ispitanica, najjače je poslije izbora i ono može takođe biti jedan snažan faktor istiskivanja žena iz političkog i javnog djelovanja.

Zanimljivo je da su neke ispitanice posebno pozitivno isticale podršku drugih žena kao veoma bitnu. Međutim, ukoliko ta podrška prevaziđe samo ličnu podršku i postane organizovana, na scenu stupaju patrijarhalni mehanizmi razbijanja solidarnosti između žena, sistemskim preprekama i drugim načinima kojima se ugrožava integritet i dostojanstvo:

Dio žena je jako lijepo reagovao na mene kao kandidatkinju i pomagao koliko je mogao. Postoji volja kod žena da podrže žene, međutim sama atmosfera unutar stranke tokom izbora, dominacija muškaraca u izbornim štabovima i rukovodstvu stranke, destabilizuje žene. Neke žene su prenosile da su doživjele i direktne prijetnje. One koje rade u državnim službama su upozoravane da bi mogle izgubiti posao ili dobiti lošije radno mjesto. Mlađe žene su odvrćane da takvim stavom neće nikada dobiti posao.

Ovaj nalaz je veoma važan: ovakvi postupci moraju biti zabranjeni i sankcionisani unutar stranaka. „Stranačka disciplina“ podrazumijeva obaveze članova, ali bi trebalo da obezbijedi i zaštitu prava i dostojanstva, naročito žena koje su posebno osjetljiva grupa, trpe veći kritički pritisak javnosti i moguće probleme u privatnoj sferi usljed svog političkog angažovanja. S druge strane, postoji i stav ispitanica da same žene treba da se bore za drugačiji odnos drugih: „*sa poštovanjem i na distanci, to je bio moj odnos tokom kampanje.*“ Dakle, neophodno je obezbijediti mehanizme zaštite unutar stranaka, ali i žene treba da rade na vlastitom kredibilitetu.

ODNOS DRUŠTVA PREMA ŽENAMA U POLITIČKOM I JAVNOM ŽIVOTU, PREPREKE I MOGUĆNOSTI ZA POBOLJŠANJE

Kada je u pitanju odnos društva prema ženama u političkom i javnom životu, ispitanice su mišljenja da, iako su žene napredovale u političkim vodama zahvaljujući zakonskim kvotama za manje zastupljen pol, „*društvo još uvijek nije zrelo da prihvati ženu kao ravnopravnog političkog partnera u odnosu na muškarca*“, te da „*vlada opšte mišljenje da su muškarci sposobniji od žena za pružimanje odgovornosti na većim pozicijama*“. Ovaj nalaz nije nov i pojavljuje se u gotovo svakom sličnom istraživanju o ženama u političkom i javnom odlučivanju.

Neke ispitanice ovaj odnos označavaju kao „skandalozan“: „*žene su kao instrument i oruđe. Ženina riječ nije jaka kao muška. Još uvijek vlada ono šta ona zna, bolje joj je neka ide kuvat' ručak*“. Susreće se i veoma zanimljiva pojava, da žena u politici mora imati neki oblik „muške zaštite“ da bi uopšte uspjela, jer u protivnom je to izuzetno teško, gotovo nemoguće. U tom smislu, ilustrativne su sljedeće izjave:

Mislim da nema zakonske obaveze žena u politici, da ih pa skoro ne bi ni bilo. U našem društvu je zaista teško opstati u politici. Na izvršnim funkcijama da, ako je žena stručnjak, teško dođe u priliku da to dokaže, ali joj ne može niko osporiti stručnost. Ali u politici teško, jer je politika u našem društvu još uvijek autokratski postavljena i ako jedan čovjek odluči da žena treba da bude na listi, ona će i pobijediti!!! Društvo to tačno tako i doživljava, jer često čujete za ženu koja je u politici pitanje ili konstataciju: „Ko nju gura“?

Nije odnos društva problem, to se vremenom mijenja. Problem predstavljaju stranačka rukovodstva koja su „muški klubovi“ i malo učešće žena na nižim nivoima stranačkog organizovanja (mjesnim odborima). U manjim strankama, kakva je i moja, to uže rukovodstvo je 100-tinjak muškaraca koji su povezani nekim interesom ili obećanjima da će nešto ostvariti poslije izbora. Dio biračkog tijela, posebno seoskog, još je konzervativan i daje prednost muškarcima, ali da je politika stranaka drukčija, to bi se brže mijenjalo. Takođe, stranke kandiduju žene koje su nepoznate. Ako je kandidatkinja „ozbiljnija“ i sebe shvati ozbiljno, a nije favoritkinja stranačkog vrha, onda se protiv nje vodi kampanja unutar članstva, različitim vrstama dezinformacija. Meni se desilo, između ostalog da krene priča da sam se „utalila“ sa jednim od kandidata sa liste koji je iz drugog grada, iako ne razumijem šta bi

to moglo da znači, ili što bi to bilo pogrešno jer smo na istoj listi. To je bila čista laž, ali mi jedan član izbornog štaba prenio „da sam zato otpisana“. A to je bila samo jedna od laži koje su plasirane nakon što je uočeno da publika na tribinama pozitivno reaguje ma moje nastupe i da bih mogla imati neki rezultat.

Žena koja ne igra na kartu svojih drugih kvaliteta sem pameti teško opstaje u politici. Jednostavno ženina pamet nema visoku cijenu i ako je neka stranka podrži to je što iza nje stoji muško rame ili novčanik.

Žene često nisu dosljedne sebi. Obično postaju marionete nekih partijskih moćnika i svoj politički uspjeh vezuju za njega. Ženama je potrebna veća samostalnost i odlučnost, a za to joj treba podrška porodice i šire zajednice.

Sve podrške se uglavnom pružaju ženama da uđu i budu izabrane, a onda je ona ostala sama. Nikada nijedan naš medij nije napravio emisiju na koju je pozvao žene političarke. Rijetke su stranke da na političke emisije pošalju žene, uglavnom ih šalju kada je nešto škakljivo ili nevažno. Nijedna novinarka nije pohvalila ženu političarku, nego naprotiv rugaju se uglavnim od odjeće, frizure pa do onoga što je rekla. Kada sam bila poslanik i govorila o važnim temama za naše građane nikada to nije prikazano, a kada je prikazano vađeno je iz konteksta i moja diskusija nije ni ličila na ono šta je ustvari i bila. Takođe žene koje su uspješne na čelu raznih preduzeća, to niko da podrži i afirmiše, da bi na taj način ohrabрили i druge žene da se prihvate ozbiljnih funkcija. Zakonska kvota nas je takođe dovela u situaciju da imamo mnogo mladih i žena i muškaraca koji nemaju iskustvo koje je neophodno pored znanja, pa tako lako „trošimo“ naše mlade u kratkom dahu i pravimo od njih „islužene političare“. To je veliki problem na koji niko ne obraća pažnju. Daju se mladima velike funkcije na koje oni nisu u stanju da odgovore. Gledajući evropske parlamente nećete vidjeti toliko mladosti kao u našim parlamentima. Na kraju, moj najveći hendikep je taj da niko ne obraća pažnju na iskustvo. Ja sam sada formiran političar koji je naučio mnogo, mnogo zna i umije i može. Ali takvog građani ne biraju. Biraju nove, zato što se sva kampanja svodi na PROMJENE. Ti novi ljudi kada nešto nauče i budu u punoj snazi da nešto urade i oni će biti promijenjeni na izborima. I tako stalno smo na početku. Ako se u fabrici koja propada na čelo treba postaviti direktor koji nije nikada radio u proizvodnji, kako možemo očekivati da će se tu nešto PROMIJENITI na bolje?

Mišljenja sam da smo u političkim strankama i uopšteno u političkom životu napredovale, na našu žalost, zahvaljujući Izbornom zakonu. Smatram da se ovo treba hitno mijenjati uz pomoć izmjena Izbornog zakona. Iz svoga iskustva mogu reći da bez nove zakonske odredbe obaveznog izbora žena u politici, nema šire otvorene mogućnosti za veći angažman žena u političkom životu, ma koliki bio trud, rad, borba i zalaganje u političkom radu. Taj „muški lobi“ je prejak, neumoljiv i isključiv.

S druge strane, postoji i odgovornost samih žena za ovakav društveni poredak i stav, što ispitanice vrlo precizno konstatuju, a u nekim slučajevima i dosta oštro samokritično:

Smatram da se treba više truditi, i da žene same moraju da se zalažu za sebe i svoja prava.

Obično sam slušala da žena treba više u politici. Ja sam sama stalno o tome pričala tokom kampanje, nije me bilo strah reći da je žena više u društvenom i političkom životu, manje bi bilo korupcije i kriminala. Neka dešavanja na ovim našim prostorima ne bi se desila i dešavala da su žene više bile zastupljene. Da se žena prema svojoj firmi, svom gradu, svom narodu odnosi kao i prema svojoj porodici. Da je ona majka, da je plašljivija kad je riječ o nezakonitim radnjama. Ali i da može biti daleko veći borac od bilo kog muškarca kada je naša budućnost u pitanju. Društvo podržava ženu a na ženi je da se nametne društvu svojom pameću, sposobnošću i odgovornošću.

Uopšteno, „društvo“ podržava žene, ali samo deklarativno i samo da zadovolji procenat. Međutim, za to su krive isključivo i isključivo žene koje neće da rade (ponavljam, neće da rade), a hoće da dobiju dobar posao, pa opet neće da rade. Lično sam se u to uvjerila, žene bi da drugi za njih sve odrađuju (naravno, pojedine).

Mislim da građani nemaju negativan odnos prema ženama generalno. U našoj zajednici je na prethodnim izborima u dva mandata izabrana žena za narodnu poslanicu i to velikim brojem glasova. Na ovim izborima ona nije dobila povjerenje a komentari građana su bili da se uopšte nije trudila tokom mandatnog perioda da opravda to povjerenje. I sada, na ovim izborima ona nije izabrana. Dakle, građani su poslali jasnu poruku da očekuju i rezultate od osobe kojoj daju povjerenje. Opet, s druge strane, ako posmatramo „velike“ stranke i glasove koje dobijaju svi kandidati sa jedne liste, žene i muškarci su otprilike izjednačeni u broju glasova. Dakle, opet potvrđujem svoju prethodnu tezu da građani nemaju otpor prema ženama, barem ne u nekom zabrinjavajućem omjeru, ali i mi žene moramo odlučnije nastupati, a naročito se ne smijemo „skrivati“ iza muškaraca.

Mislim da je kod nas u društvu na zavidnom nivou odnos birača prema ženama. Mislim da se mnogo više cijeni da li je neko pametan nego kojeg je pola. Međutim za loš plasman kako žena tako i muškaraca krivi su sami pojedinci koji se prihvataju društvene uloge za koju nisu spremni ni profesionalno, ni intelektualno, a često ni moralno. Takođe, dobar broj kandidata je samo dekor za nosioce lista, pa se često tako i ponašaju. Iz tog razloga se najčešće doživljava krah.

Da žene više podržavaju žene, bila bi mnogo veća zastupljenost žena u političkim i mnogim drugim strukturama.

Imajući u vidu prethodne nalaze o sistemskim preprekama i ometanjima, koje doživljavaju žene u politici, tvrdnju o njihovoj isključivoj odgovornosti za postojeće stanje moramo uzeti sa znom rezerve, ali nesporno je da postoji odgovornost u oba pravca, te da same žene moraju preuzeti aktivnu ulogu u mijenjanju ovih obrazaca. Istinska, a ne „kvazi“ ravnopravnost podrazumijeva i prava i obaveze, i slobodu i odgovornost. Da bi žene zaista imale stvarnu ravnopravnu poziciju, taj teret ne može biti isključivo na njima, nego je potrebno dalje raditi na njihovoj edukaciji i jačanju kapaciteta za učešće u političkom i javnom životu, ali i na otklanjanju sistemskih prepreka i stvaranju društvenog i političkog okruženja koje će biti suštinski otvoreno za žene, a ne samo deklarativno. Te prepreke su najpreciznije opisane na sljedeći način:

- *Marginalan položaj u organima stranke;*
- *Nejednak pristup resursima za politički rad i kampanju;*
- *Svođenje ženskih aktiva na servis za organizaciju stranačkih događaja;*
- *Žene nemaju pristup važnim informacijama i događajima;*
- *Ako žena ima jasne političke stavove i želi da ih iskaže, ona se marginalizuje i zamjenjuje onima koje se „ne miješaju u politiku“;*
- *Mali broj žena je aktivan u stranci;*
- *Žene nemaju dovoljno samopouzdanja za politički rad, jer se njihovo mišljenje kontinuirano potcjenjuje i ne uvažava.*

Prema tvrdnjama ispitanica, „*u razmjeni iskustava, veliki broj političarki, čak i onih jako uspješnih, doživljava ove probleme*“. Kada je u pitanju društveno okruženje i predominantne rodne uloge, u kojima su žene mnogo više opterećene obavezama u privatnoj sferi, taj nedostatak vremena za terenski rad i obaveze u porodici i na poslu predstavljaju jednu od ključnih prepreka za žene, što se veoma teško mijenja, ali nije nemoguće.

Neke ispitanice ističu i nesolidarnost i neorganizovanost žena, kao i loše samopouzdanje i nemogućnost da se dokažu:

Više poštovanja prema ženama daju muškarci, nego žene ženama. Tu vlada ljubomora i zavist. I to ističem na svim mjestima sa određenim primjerima.

Ima mnogo (prepreka), ali prvo je samopouzdanje i strah od neuspjeha. Kada žena izgubi na izborima nije ni slično kada izgubi muškarac, a samo 50% je vjerovatnoća da ćete pobijediti. Zatim žene nemaju mogućnost da se dokažu u svom umijeću i znanju. Uglavnom, ako ste udati, sve što ste stekli ili ostvarili muškarci to pripisuju vašem mužu, a ako ste slobodni onda je tu mašta zaista beskonačna. Nedostatak podrške žena je uvijek tu. Ženska ljubomora je velika, ali nikako žene da shvate da je muška ljubomora u politici prema ženama duplo veća. (Zar ONA da bude bolja od mene?)

Jedne prilike na skupu sam izjavila da žene zdušno rade u političkoj kampanji, a da muškarci pokupe kajmak. Nekima se nije dopalo. To i danas mislim i tvrdim. Mislim da tome doprinesu i žene. Kod nas je bilo više žena na listi nego muškaraca. Nekako smo bile sve rasute i svaka za sebe. Reći ću ovo, nigdje više ega nisam vidjela što u politici, posebno kod žena, naš ego nam ne dozvoljava da uradimo nešto više za sebe. Sve dok je tako, bojim se da ćemo biti tu gdje jesmo. Prije svega potrebno je naše osvješćivanje, mi sve divno i krasno pričamo i radimo, a nigdje nas opet. Nas muškarci ne sprečavaju da se popnemo i uspijemo, nekako sve krenemo i do cilja se spotaknemo. Moramo biti čvršće, odlučnije i pametnije. Politika je takođe puna ucjena, ne smijemo sebi takvo što dozvoliti. Ako krenemo tako nema nas nigdje, pametna žena može da izvede da budu „svi vuci siti i sve ovce na broju“.

Žene u političkim strankama vjerovatno imaju problema jer je velika i konkurencija što znatno otežava položaj žena. U razgovoru sa koleginicama iz drugih, naročito većih stranaka, shvatila sam da je veliki problem zbog strašnog lobiranja za pojedine osobe koje nisu bile aktivne niti su zaslužile da se nađu na listi, a opet one osobe koje su se trudile i radile nisu dobile podršku. Po meni je najveća prepreka ta što žena nema u tijelima gdje se odlučuje, a žene nisu ni umrežene međusobno, ne lobiraju jedna za drugu što pogoduje muškarcima. U vrijeme kampanje čini mi se da je veći problem unutar jedne stranke jer se vodi besomučna borba za glasove. Ponovo nastaje problem jer žene ne podržavaju jedna drugu što se odražava i na rezultate.

Kako se ove prepreke mogu prevazići, prema mišljenjima ispitanica? U najkraćem, može se konstatovati da je potrebno djelovati na tri fronta: promjenama klime u samim političkim strankama i obezbjeđenjem kvote za žene u vlasti, a ne samo na listama; stvaranjem podrške u porodici i vaspitanjem novih generacija; aktivnim radom na samopouzdanju, podizanju svijesti javnosti i žena, medijskoj promociji, umrežavanju i jačanju znanja i kapaciteta žena koje se bave ili se žele baviti politikom i koje će biti spremnije zastupati i braniti svoje stavove i mišljenja. Takođe, važno je da žene budu ekonomski osnažene i samostalne kako bi mogle ravnopravno učestvovati u društvenom i javnom životu („**Dajte ženi posao i potaknućete je. Sve dok se bori za goli opstanak i dok zavisi od različitih ljudi, zadnje na pameti joj je – politika**“). Naročito zanimljive su sljedeće izjave:

Moramo biti čvršće, odlučnije i pametnije i ne podložne ucjenama, zarad nekog položaja, stolice, ugleda. Biti iznad toga, samo tako će se naš glas jače čuti. Trebamo ići hrabro naprijed, ne osvrćući se šta će naše stranačke kolege reći. Potrebno je takođe što više seminara, radionica organizovati kako bi se ženama ukazivalo na koje prepreke mogu naići, kako ih prevazilaziti. Takođe potreban je rad sa ženama koje su već politički angažovane, mislim da ni one ne doprinose jačanju uloge žene u politici i društvu. Nekako imam utisak da kad postignu uspjeh, jednostavno počinju da se ponašaju kao i njihove muške kolege. Istaći ću sljedeće: imitirajući muškarce niti postajemo muškarci niti možemo da funkcionišemo kao zaista samosvojne, niti možemo razviti sopstveni naročiti talenat koji nam je Bog podario.

Samo konstantnim i otvorenim radom i zalaganjem žena da se izbore za svoju poziciju, da budu aktivne, a ne da drijemaju i čekaju da neko drugi za njih radi. Žene treba dobro edukovati i tražiti od njih da „ulažu u svoje znanje“ da bi više bile aktivne i motivisane za daljnji rad za dobrobit društva u svim sferama.

Razvojem svijesti kod žena i kod muškaraca da je svako ljudsko biće individua za sebe, da su naše sposobnosti različite ali da su nam mogućnosti iste, te da se treba koristiti kvalitetan resurs za određene društvene uloge, bez obzira koji je pol. Razvijati samostalnost, osnaživati ženu, edukovati ženu, jačati njen self.

Ženama treba edukacija iz različitih oblasti, čime će se dio problema riješiti. Ali ključno je stvoriti zakonske pretpostavke za učesće žena u strankama i u vlasti, promjenom zakona o političkim strankama, izbornim zakonom koji bi obezbijedio izbor 40% žena (najmanje) i drugim mehanizmima koji bi spriječili da žene u strankama napreduju po rodbinskim ili nekim drugim vezama, što je danas često slučaj. Ne mislim da neko treba da bude diskvalifikovan zbog toga, ali u ovom trenutku to su relacije kojima se žene „drže pod kontrolom“.

Političke partije moraju imati koncept ili strategiju da li su joj potrebne žene, a ne da ih nameće zakon. Mnogi gledaju da izbjegnu i poštovanje zakona. Aktivi žena u politici su formalni i uglavnom se bave humanitarnim radom, (skupljaju novac koji opet daju muškarcima). Aktivi žena treba da vode politiku i afirmišu žene kao kadrove.

Žene moraju mnogo više raditi za žene. Moraju napraviti tajni (pakleni) plan podrške jedna drugoj kako bi zauzele značajnije pozicije u stranačkim tijelima. Takođe, moraju studiozno pristupiti izmjenama stranačkih dokumenata kako bi se uspostavili mehanizmi (kvote za žene i slično) za kandidovanje žena u stranačka tijela, na kandidatskim listama, stranačkim promocijama, mjesta za žene u izvršnoj vlasti. Drugim riječima, moraju pokazati „zube“ muškarcima, ali to ne mogu pojedinačnim istupima, povlačenjem ili neadekvatnim reakcijama. One moraju preuzeti kormilo kako bi obezbijedile bolju poziciju za žene.

Ispitanice tvrde da je jako važno da se žene stalno trude i rade, da izgrađuju izdržljivost i karakter, da cijene sebe i postavljaju se kao ravnopravne, te da uče da se ne obeshrabruju neuspjesima. Prema njihovom mišljenju, od velike važnosti je da žene u politici budu ono što jesu, čime se stiče autoritet i kredibilitet na duže staze i pored prepreka sa kojima će se susretati:

One koje zaista žele da im bavljenje politikom bude životno opredjeljenje, neka imaju na umu rečenicu u prethodnom pasusu, imitirajući muškarce mi nećemo postati muškarci, a izgubićemo i ono što čini ženu ženom i ono što bi privuklo žensko biračko tijelo da je podrži. Mi možemo koristeći svoje kvalitete i svoje prednosti žene da bi dostojanstveno vodile politiku i borile se u političkom životu ravnopravno sa našim muškim kolegama. Ne ulazite u neke dogovore, sporazume koji nisu čisti i jasni. Često se nameće pitanje, da li se može baviti politikom časno i pošteno? Ja tvrdim da može, i to uspješno. Samo ako mi njoj pristupamo časno i zarad interesa naroda i populacije koju predstavljamo.

Veoma je važno i stvarati ženske uzore u politici i afirmisati uspjeh i političko iskustvo žena, te razvijati i ženama nuditi programe mentorstva i edukacije, kojima će se prevazilaziti ograničenja rodne diskriminacije. Takođe je važno paralelno razvijati etiku u političkom i javnom životu:

Treba graditi podržavajući ambijent za žene na mjestima odlučivanja, naći načina da se afirmišu uspjesi žena u politici i raditi na razvijanju etike u političkom životu. Na primjer, osoba koja je učinila bilo koji oblik kršenja ljudskih prava ili provodila diskriminaciju ne bi smjela uopšte da bude na kandidatskoj listi. Znam za kandidata koji je osuđen za seksualno uznemiravanje na radnom mjestu ali i dalje obavlja političku funkciju.

Svakako je upozoravajuća konstatacija ispitanica da je naše političko okruženje nedovoljno demokratsko i da je to u ovom trenutku pogubnije od evidentne rodne neravnopravnosti. Ovo treba uzeti veoma ozbiljno, jer se jačanjem istinske demokratije može svakako pozitivno uticati i na primjenu standarda rodne ravnopravnosti u javnom i političkom životu.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE ZA DJELOVANJE

Istraživanja koja su se bavila preprekama sa kojima se suočavaju žene u politici identifikovala su dve vrste otežavajućih okolnosti. Prva vrsta prepreka su one sa kojima se suočavaju žene **pri ulasku u politiku:**

- *Privatne obaveze u kući i porodici;*
- *Predrasude o mjestu žena u društvu;*
- *Nedostatak podrške porodice;*
- *Nedostatak samopouzdanja;*
- *Nedostatak finansijskih sredstava.*

Pored ovih prepreka nameću se i one koje dodatno opterećuju žene kada se nađu na izbornim listama:

- *Nedostatak podrške političke partije;*
- *Nedostatak iskustva u javnom djelovanju;*
- *Izostanak podrške izbornog tijela;*
- *Izostanak podrške drugih žena i muškaraca u politici;*
- *Izostanak podrške medija.*

Hegemonistički oblik maskuliniteta² prisutan u svim državnim institucijama i u svim demokratskim procedurama, izbornom sistemu, političkoj kulturi i medijima, utiče na odsustvo žena na svim nivoima političke participacije i reprezentacije. Jedan od odgovora je u načinu na koji političke partije regrutuju žene kao izborne kandidatice. **Direktna diskriminacija** se manifestuje tako što se muškarci međusobno umrežavaju i isključuju žene iz političkih kanala, čime se dovodi u pitanje krucijalan preduslov za njihovu političku kandidaturu. **Indirektna diskriminacija** se ogleda u pogrešnoj percepciji ili zabludi da je žena manje sposobna od muškarca da obavlja vodeće političke funkcije.

Najčešće tri predrasude o ženama u političkim strankama su da žene nisu zainteresovane za politiku jer je to, tradicionalno, muško zanimanje. Ovo je predrasuda koja se najteže razbija, a najlakše odbija žene od politike. Druga predrasuda je da žene na mjesto odlučivanja ne dolaze po pravilima (kao što to rade muškarci), nego svojim ženskim modelima. Treća je da žene uopšte ne znaju šta je to politika. Ženu koja tek počinje da se bavi politikom je lako zastrašiti jednom od ovakvih predrasuda.

Dva su temeljna nivoa na kojima političke stranke mogu djelovati u svrhu povećanja političke participacije žena: stranački i institucionalni. Osim stranačkog i institucionalnog nivoa, veoma je važna i podrška javnosti, koja uključuje medije i druge društvene aktere, kreatore javnog mnjenja.

² Koncept „hegemonističkog maskuliniteta“ se povezuje sa dominantnim kulturnim obrascem koji uključuje političko, ekonomsko i psihološko potčinjavanje i podređivanje društvenih grupa ili pojedinaca u savremenom patrijarhalnom društvu (Connell 2002:60). Kategorije feminiteta i maskuliniteta su društveno konstruisane.

PREPORUKE ZA POLITIČKE STRANKE

1. **Izraditi plan djelovanja za postizanje i unapređenje uravnotežene zastupljenosti žena**, u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti polova u BiH, te odrediti metode za provođenje uravnotežene zastupljenosti žena i muškaraca u stranačkim tijelima.
2. **Izraditi strategiju za uključivanje žena u stranku**, jer samim povećanjem broja članica u lokalnim organizacijama, proširuje se baza za postavljanje žena na vodeće pozicije unutar stranke, te eliminiše argument o nedovoljnom broju žena uključenih u politiku.
3. **Podsticati osnivanje, osnaživanje i djelovanje stranačkih organizacija žena na svim nivoima stranke**. Stranačke organizacije žena omogućuju ženama unutar stranke interesno zastupanje, te osnažuju same žene za aktivnije participiranje u stranačkom radu. Takođe, stranačke organizacije žena mogu činiti kvalitetan forum za promišljanje politika za ostvarenje rodne ravnopravnosti, te time dati dodatnu kvalitetu stranačkim programima.
4. **Organizovati i podsticati edukaciju članica stranke**. Političkim strankama bi trebalo biti u interesu edukovati članstvo za različite vještine kao što su javni nastup, odnosi s javnošću i medijima, ali i edukacije vezane za područje javnih politika, kao i za rodnu ravnopravnost. Prilikom organizovanja edukacija važno je voditi računa da su na edukacijama podjednako prisutni i žene i muškarci.
5. **Istražiti i analizirati potrebe i interese članica stranke, te žena uopšte**. Iskustva u radu sa ženama u političkim strankama pokazuju da često sama organizacija stranačkog rada ne odgovara ženama: predugi sastanci, sastanci u kasnim večernjim satima, manjak interesantnih tema, korištenje tehnika dominacije tokom sastanaka. Istraživanje i analiza percepcije stranačkog rada od strane žena pomoglo bi uklanjanju eventualnih problema, a istraživanje i analiza interesa žena može pomoći stranci da kreira kvalitetnije politike.
6. **Uvesti rodne kvote u stranačke statute**. Rodne kvote osiguravaju zastupljenost žena u stranačkim tijelima i na izbornim listama.
7. **Izraditi rodno osjetljive stranačke programe**. Ovakvi programi prepoznaju i uvažavaju potrebe i interese stanovništva, žena i muškaraca, što povećava efikasnost, transparentnost i odgovornost vlasti i javnih politika.
8. **Osuditi i sankcionisati seksističke i diskriminatorne istupe pojedinih članova/članica stranke**. Osim što nanose štetu ugledu stranke u javnosti, nereagovanje i/ili nesankcionisanje takvih istupa odaje dojam da stranka ne vidi problem u njima, te da zapravo podržava takve istupe. Važno ih je javno osuditi, kako bi se pokazalo da prema seksizmu i diskriminaciji nema tolerancije, ma otkuda da dolazi.
9. **U komunikaciji sa javnošću i političkoj promociji izbjegavati stereotipno prikazivanje žena**. Ukoliko žene nisu vidljive u javnosti, i to kao ravnopravne i aktivne osobe, teško da će se stereotipi mijenjati.

PREPORUKE ZA INSTITUCIJE NA SVIM NIVOIMA VLASTI

1. U izradu i provođenje javnih politika uključiti rodnu perspektivu;
2. Planirati rodno osjetljive budžete na svim nivoima vlasti;
3. Podržavati rad institucionalnih mehanizana za rodnu ravnopravnost;
4. Osigurati ravnomjernu zastupljenost žena i muškaraca u javnim tijelima;
5. Uvažavati i insistirati na rodno odgovornim statistikama;
6. Promovisati rodnu ravnopravnost kao temeljnu društvenu vrijednost.

PREPORUKE ZA MEDIJE

1. Dosljedno primjenjivati Zakon o ravnopravnosti polova u BiH prilikom izvještavanja i medijskog prikazivanja žena i muškaraca u političkom i javnom djelovanju;
2. Afirmisati „ženske uzore“ u političkom i javnom životu;
3. Uređivačkom politikom obezbijediti prostor za promovisanje rodne ravnopravnosti kao temeljne društvene vrijednosti u svim oblastima života i rada.

LITERATURA

Arambašić – Živanović, Tijana. *Regrutacija, promocija i podrška ženama u politici u Bosni i Hercegovini*. Magistarski rad (neobjavljen). Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu, Centar za interdisciplinarnе postdiplomske studije, 2008.

Ashford, Nigel. *Principi za slobodno društvo – Drugo izdanje*. Nigel Ashford i Jarl Hjalmarson Fondacija, 2001.

Carlson, Tom. *Gender and Political Advertising across Cultures: A Comparison of Male and Female Political Advertising in Finland and the US*. European Journal of Communication, 2001.

Conway, M., Pizzamiglio, M.T, Mount, L. *Status, Communitality and agency: Implications for stereotypes of gender and other groups*. Journals of Personality and Social Psychology, 71, 1996.

Čičkarić, L. *Žene u političkoj areni – insajderke ili autsajderke*. Institut društvenih nauka, Sociologija 4, Beograd, 2009.

„Izveštaj o napretku u primjeni normativno-pravnih standarda za ravnopravnost polova u oblasti političkog i javnog života u Republici Srpskoj za period 01.07.2010-01.07.2012.“ Banja Luka: Gender centar - Centar za jednakost i ravnopravnost polova Vlade Republike Srpske, 2012.

Lukač, Mirjana. *Uticaj globalizacije na ekonomski i politički položaj žena*. Magistarski rad (neobjavljen). Banja Luka: Nezavisni Univerzitet Banja Luka, Fakultet političkih nauka, 2014.

Matić, Jovanka. *Mediji i izbor*. Beograd: Centar za slobodne izbore i demokratiju, 2002.

Milinović, Jelena. *Žene u svetu liderstva – karakteristike i perspektive u Bosni i Hercegovini*. Doktorska disertacija. Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu, Asocijacija centara za interdisciplinarnе i multidisciplinarnе studije i istraživanja, Centar za rodne studije, 2014.

Milinović, Jelena i Spomenka Krunić. *Učešće žena u političkom i javnom odlučivanju u Republici Srpskoj*. Banja Luka: Gender centar – Centar za jednakost i ravnopravnost polova Vlade Republike Srpske, 2011.

Stereotipi u medijima, Anima ZINEC reserch, 2005.

Viner, Norbert. *Kibernetika i društvo*. Beograd: Nolit, 1973.

